

Романчук С. М.

ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ЛІНГВОКОГНІТИВНА Й МОРАЛЬНА ПРОБЛЕМА: ЗМІНА АКЦЕНТІВ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Молодь як представник елітного соціокласу має важливий вплив на інші групи людей. Презентуючи себе мовною особистістю, актуальним виявляється дотримання нею норм під час спілкування. Тому запропонована праця розгортає проблему культури мовлення такої суспільної когорти як студентство, оскільки саме воно є основою для становлення майбутньої мовної картини нашої держави. Розвідка аналізує культуру мовлення в контексті лінгвокогнітивного та морального поля. С. Романчук у пропонованому доробку виявляє чинники, які визначають зміни в свідомості студентів, що відбулися після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року. Окреслені риси є рушійними для формування культури мовлення здобувачів вищої освіти, вдосконалення рівня володіння українською мовою на різних її рівнях.

Перший чинник – популяризація української мови в світі після 24 лютого 2022 року. За даними сайту Duolingo, вона стала найбільш затребуваною для вивчення. Сказано, що понад 1,3 мільйона людей у всьому світі на знак солідарності почали вивчати українську мову. Така ситуація сприяла популяризації української мови не тільки поза межами нашої держави, але й серед студентської молоді. Зміна когнітивних та моральних цінностей дозволила «викарбувати» українське слово, наче коштовний камінь, і, що дуже важливо в умовах війни, – вкотре довести цілому світові, що українська мова – це найсильніша зброя.

Другий чинник – створення різних розмовних клубів, гуртків, під час засідання яких виконуються різні вправи на редагування текстів, підбір синонімів, створення текстів за поданим початком.

Третій – когнітивна модель під впливом сили слова окреслює нові картини світу в свідомості студентів й залучає їх до розширення словникового складу, дотримання її синонімічного багатства, інших ознак культури мовлення: правильність і чистота, доречність і виразність, зрозумілість тощо.

Четвертий чинник – зміщення моральних концептів під час вживання студентами ненормативної лексики. У статті визначено, що наразі негативна конотація лексики стосується здебільшого ставлення до рашистів.

Ключові слова: культура мовлення, когнітивна лінгвістика, моральні цінності, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Студент, належачи до когорти елітарної мовної особистості, репрезентує власні здобутки в різних наукових царинах. Однак примітно зауважити на тому, що дедалі більшої актуальності набуває проблема формування висококультурного сучасного фахівця, здатного реалізувати не тільки професійні навички, а й моральні цінності, які реалізує здобувач вищої освіти під час мовлення. Саме тому вважаємо за доречне акцентувати увагу на культурі мовлення, яке є складником кожної мовної особистості.

Загальноприйнято вважати, що культура мовлення віддзеркалює культурний та інтелектуальний рівень особистості. Це ніби твоя моральна візитівка. Про що якраз зазначають І. В. Абіх та О. П. Абіх: «Мовлення людини – це своєрідна

візитна картка, це свідчення рівня освіченості людини, її культури, а разом з тим, через сукупну мовленнєву практику мовців – це і показник культури суспільства» [1, с. 55]. У нашій розвідці розглянемо цю проблему з лінгвокогнітивного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми когнітивного підходу до аналізу мовних явищ розглядають у своїх дослідженнях Н. Болдирев, В. Касевич, Е. Рахіліна. Культура мовлення стало предметом розгляду в працях Н. Д. Бабич, С. К. Богдан, С. Я. Єрмоленко, Н. П. Плющ, М. Стельмаховича, Ю. О. Ткаченко. У них науковці визначали культуру мовлення як соціокультурну, лінгвокультурологічну та етнографічну проблему.

Постановка завдання. Актуальність статті.

Насамперед скажемо, що культура мовлення всього нашого суспільства і культура мовлення студентів зокрема – це чи не найяскравіший показник стану їх моральності, духовності, культури взагалі. Поштовхом для вдосконалення володіння державною мовою серед студентства, зокрема в контексті культури мовлення, стало поширення вивчення української мови в світі після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Оскільки зазначена проблема ще не перебувала в центрі уваги мовознавців, намагатимемося обґрунтувати чинники, що спричинили до зміни розуміння ролі культури мовлення в дискурсі студентів. У цьому вбачаємо актуальність праці. Мета – розглянути проблему культури мовлення в студентському середовищі в контексті лінгвокогнітивного та морального підходу, опираючись на соціально-історичні тенденції, породжені російсько-українською війною.

Виклад основного матеріалу. Значення мови для когнітивної науки є надзвичайно великим, бо саме через мову можна об'єктивізувати розумову (ментальну, мисленнєву) діяльність, тобто вербалізувати («ословити») її. З іншого боку, вивчення мови – це опосередкований шлях дослідження пізнання, бо когнітивні й мовні структури перебувають у певних співвідношеннях. Саме тому когнітивна лінгвістика стала провідною науковою дисципліною у межах когнітології. Вона досліджує, як пов'язані мовні форми зі структурами людських знань, а також те, як вони представлені у мозку людини. Предмет когнітивної лінгвістики – визначення ролі мови у процесах пізнання й осмислення світу, реалізації процесів його концептуалізації й категоризації (підведення явища, об'єкта, процесу тощо під певну категорію; утворення й виділення самих категорій, тобто членування зовнішнього і внутрішнього світу людини), проблема співвідношення концептуальних систем з мовними, співвідношення наукової та повсякденно-побутової картин світу.

Варте уваги й загальне спрямування когнітивістів на дослідження мови у зв'язку з людиною, яка думає і пізнає. Переваги когнітивної лінгвістики й когнітивного підходу до мови в тому, що вони відкривають широкі перспективи бачення мови в усіх її різноманітних зв'язках з людиною, з її інтелектом і розумом, з усіма мисленнєвими й пізнавальними процесами, нею здійснюваними, і, нарешті, з тими механізмами та структурами, які лежать у їх основі [3].

Культура мовлення також перебуває в лоні когнітивістики, оскільки вибір нормативних моделей для комунікації завжди пов'язаний із процесом обдумування, який зрештою і створює картину світу мовної особистості. У статті ми проаналізуємо 4 чинники, які вплинули на свідомість студентів щодо розуміння ролі культури мовлення для їхнього становлення як мовної особистості після 24 лютого 2022 року.

Після вторгнення росії в Україну в лютому понад 1,3 мільйона людей у всьому світі на знак солідарності почали вивчати українську мову. Інтерес до вивчення та використання у кризових ситуаціях різко зріс у перші тижні після початку війни, досяг піку наприкінці березня та залишався стабільним до кінця 2022 року. Про це йдеться на порталі платформи для вивчення мов Duolingo: «Серед вивчаючих мову глобальна реакція на війну була єдиною: українська була найбільш зростаючою мовою в країнах, далеких від конфлікту, включаючи Аргентину, Японію та В'єтнам, а також серед сусідів України. У країнах, які прийняли найбільшу кількість українських біженців, спостерігалось значне зростання: за шість місяців після вторгнення кількість людей, які вивчають українську мову, зросла на 1651% порівняно з минулим роком у Німеччині, на 1615% у Польщі та на 1515% у Чехії.

Прихильність німців підтримці українців підняла українську мову з 36-го місця серед найпопулярніших мов для вивчення у Німеччині у 2021 році (з 40 мов, доступних на Duolingo у 2021 році) на 15-те місце серед найпопулярніших мов у 2022 році. Зростання числа тих, хто вивчає українську мову у Великій Британії, також було примітним: українська мова піднялася на неймовірні 20 позицій у рейтингу найпопулярніших мов, з 37-го в 2021 році до 17-го в 2022 році. Хоча географічно вони знаходяться далі від війни, учні в США також звернулися до української мови з низки особистих та політичних причин. У США українська піднялася з 36-го місця у мовному рейтингу в 2021 році до 22-го у 2022 році», – йдеться у повідомленні Duolingo.

Країни з найбільшим приростом тих, хто вивчає українську мову в 2022 році:

- 1) Ірландія – 2229%;
- 2) Німеччина – 1651%;
- 3) Польща – 1615%;
- 4) Нідерланди – 1590%;
- 5) Чехія – 1513% [4].

У графіку показано динаміку зростання кількості тих, хто розпочав вивчати українську мову

в Польщі, Об'єднаному Королівстві Великої Британії, Німеччині, Чехії, Ірландії протягом 7 місяців (січень-лютий) 2022 року (рис. 1).

Тому така ситуація сприяла популяризації української мови не тільки поза межами нашої держави, але й серед студентської молоді. Зміна когнітивних та моральних цінностей дозволила «викарбувати» українське слово, наче коштовний камінь, і, що дуже важливо в умовах війни, – вкотре довести цілому світові, що українська мова – це найсильніша зброя.

Таким чином, найбільш вагомим чинником, який вплинув на свідомість студентів (і не тільки) і сприяв активній роботі над проблемою культурою мовлення, є поширення української мови серед жителів інших країн.

Наступним чинником вважаємо створення різних розмовних клубів, гуртків, під час засідання яких виконуються різні вправи на редагування текстів, підбір синонімів, створення текстів за поданим початком. Такі заходи є досить корисними для російськомовної молоді. Будучи неодноразово учасницею розмовного клубу «Спілкуймося українською», створеного на базі

Ірпінської міської публічної бібліотеки ім. Максима Рильського, спостерігала, як студенти захопили розвивають культуру усного й писемного мовлення.

Оскільки під культурою мовлення розуміють «сукупність таких якостей, які найліпше впливають на адресата з урахуванням конкретної ситуації, поставлених мети і завдань. До них належать:

точність, зрозумілість, чистота мови, багатство й розмаїтість, виразність, правильність» [6], слід зауважити на тому, що всі ці ознаки можуть проявитися у мовній особистості тільки завдяки її великому бажанню багато читати творів класичної художньої літератури, спілкуванню з майстрами слова. Когнітивна модель під впливом сили слова останніх здатна окреслити нові картини світу в свідомості студентів й залучити їх до розширення словникового складу. Це був третій чинник.

Четвертий важливий штрих, який змінив парадигму розуміння важливості культури мовлення в колі студентів, є зміщення моральних концептів. Якщо до 24 лютого 2022 року ненормативна лексика була досить поширена у мовленні студентів, то наразі відзначаємо інший характер її вживання. Скажімо, раніше лихословити, лаятися асоціювалося із емоційним станом, можливістю зняти психічне навантаження, позбутися стресу, зумовленого соціально-побутовими причинами. Наразі вульгаризми «грубі слова або вирази, що перебувають поза нормами літературної мови» [2, с. 34] вживаються здебільшого до рашистів, окупантів, які прийшли загарбати українські землі й позбавити нашу державу суверенності. Тобто, бачимо, як моральні цінності (любов до свого, національного, й ненависть до ворожого) зміщують акценти щодо вживання ненормативної лексики.

Принагідно зауважимо, що вживання обценної лексики, породженої рашистським вторгненням, в масмедійному просторі, білбордах, одязі тощо є неприйнятним. Перемога в розумі й на

Рис. 1

полі бою здобувається тоді, коли воїни (українці) озброють себе силою (добрим словом), а не поперем (гнилим, брутальним словом). Тому нам не імпонує популяризація конструкцій на зразок «Руській корабль іді н...уй» в піснях, поезіях про війну. У цьому також проявляється моральне обличчя мовної особистості й, зрештою, загальної культури суспільства.

Висновки і пропозиції. Як підсумок, зауважимо, що становлення культури мовлення студентства є важливим критерієм не тільки для молодіжного середовища, а й для суспільства загалом. Враховуючи різні чинники, що вплинули на зміни в домінантах когнітивного та морального поля здобувачів вищої освіти після повномасштабного вторгнення росії в Україну, з радістю констатуємо значний прогрес у вдосконаленні культури мовлення студент-

ства. Щоправда, варто сказати і про аморальний характер конструкцій, народжених війною, та їх популяризацію в масмедійному просторі, білбордах, різних жанрах художньої літератури. Останнє не може не впливати на сферу пізнавальної та моральної діяльності молоді. Тому пропонуємо переосмислити їх вживання, адже український мовленнєвий етикет, на думку М.Стельмаховича, – це національний кодекс словесної добропристойності, правила ввічливості. «Він сформувався історично в культурних верствах нашого народу й передається від покоління до покоління як еталон порядної мовленнєвої поведінки українця, виразник людської гідності й честі, української шляхетності й аристократизму духу... Українське виховання застерігає дітей і молодь від вживання грубих, лайливих, образливих слів» [5, с. 21].

Список літератури:

1. Абіх І.В., Абіх О.П. Проблеми культури мовлення студентів у контексті підготовки майбутніх фахівців. *Збірник наукових праць ДонНАБА. 2016 (5)*. Випуск 4. С. 55–59. URL: file:///C:/Users/111/Downloads/2016-05_55-59.pdf
2. Берегівська Є. М. Молодіжний сленг: формування і функціонування. *Питання мовознавства*. 1996. № 3. С. 32–41.
3. Зеленько А. С. Когнітивна лінгвістика і мовна модель світу. *Актуальні проблеми металінгвістики: наук. зб.* Київ, Черкаси, 1999. С. 20–23.
4. Наша мова активно навчають в Аргентині, Японії, В'єтнамі, Ірландії та інших країнах світу. URL: <https://2plus2.ua/novyny/ukrainska-mova-stala-naupopulyarnishoyu-u-sviti-kilkist-lyudey-scho-ii-vivchayut-zrosla-na-2229>
5. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник . 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Алерта, 2011. 694 с.
6. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енцикл. словник для фахівців. Київ: Артк, 1998. 336 с.

Romanchuk S. M. SPEECH CULTURE OF STUDENTS AS A LINGUISTIC-COGNITIVE AND MORAL PROBLEM: CHANGE OF ACCENTS AFTER THE FULL-SCALE INVASION OF RUSSIA INTO UKRAINE

Youth, as representatives of the elite social class, have a strong influence on other groups of people. Presenting oneself as a linguistic personality, it is important to observe norms during communication. Therefore, the proposed work unfolds the problem of speech culture of such a social cohort as students, since it is the basis for the formation of the future language picture of our country. Intelligence analyzes the culture of speech in the context of the linguocognitive and moral field. In the proposed revision, S. Romanchuk identifies the factors that determine the changes in the minds of students that occurred after the full-scale invasion of Russia into Ukraine on February 24, 2022. The outlined features are the driving force for the formation of the speech culture of higher education students, improving the level of Ukrainian language proficiency at its various levels.

The first factor is the popularization of the Ukrainian language in the world after February 24, 2022. According to the Duolingo website, it has become the most popular for learning. It is said that more than 1.3 million people around the world have started learning the Ukrainian language as a sign of solidarity. Such a situation contributed to the popularization of the Ukrainian language not only outside the borders of our country, but also among student youth. The change in cognitive and moral values made it possible to «engrave» the Ukrainian word like a precious stone, and, which is very important in the conditions of war, to once again prove to the whole world that the Ukrainian language is the strongest weapon.

The second factor is the creation of various conversational clubs, circles, during the meeting of which various exercises on text editing, selection of synonyms, creation of texts based on the given beginning are performed.

The third – a cognitive model under the influence of the power of words outlines new pictures of the world in the minds of students and involves them in expanding the vocabulary, observing its synonymous wealth, other signs of speech culture: correctness and purity, appropriateness and expressiveness, intelligibility and purity, etc.

The fourth factor is the displacement of moral concepts during the use of profanity by students. The article determines that currently the negative connotation of the vocabulary refers mostly to the attitude towards the Rashists.

Key words: *speech culture, cognitive linguistics, moral values, Russian-Ukrainian war.*